

p

pólusok ■■■
folyóirat

2020 I. évfolyam, 1. szám

Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék
Pécsi Tudományegyetem

KACZIBA PÉTER¹

A LÍBIAI POLGÁRHÁBORÚ SZEREPE A GÖRÖG-TÖRÖK KONFLIKTUS ELMÉLYÜLÉSÉBEN

ABSZTRAKT

A kelet-mediterrán térség nemzetközi kapcsolataiban fajsúlyos szerepet játszik a líbiai konfliktus, amely külföldi résztvevői révén számos térségbeli szereplőt befolyásol. 2019 végén Görögország is részesévé vált a konfliktus diplomáciai csatározásainak, mivel Törökország és a nyugat-líbiai nemzeti egyetértés kormánya egy Athént és kizárólagos gazdasági övezeteit hátrányosan érintő tengerjogi egyezményt kötött egymással. Görögország az egyezményt elfogadhatatlannak minősítette és parti vizeinek megsértését háborút kiváltó cselekménynek nyilvánította. Az új konfliktus beemelte Líbiát a görög–török vitákba, egyúttal egy új területtel egészítette ki az alapvetően Égei-tengerhez és Ciprushoz kapcsolódó konfliktust. A vita komplexitását jelzi, hogy az nem pusztán a líbiai polgárháborúhoz, de a földközi-tengeri gázfeltárásokhoz és a migrációs kihívásokhoz is kapcsolódik, amely az átfogó rendezési lehetőségeket nagyban nehezíti.

Kulcsszavak: *második líbiai polgárháború, görög–török konfliktus, földgázvita, tengerjog, Kelet-Mediterráneum*

¹ Egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék
DOI: 10.15170/PSK.2020.01.01.03

Bevezetés

2020 elejére a líbiai polgárháború vált a kelet-mediterrán térség legmarkánsabb konfliktusává. A háborúban résztvevő helyi politikai és törzsi frakciók, illetve iszlamista és szekuláris milíciák mellett számos nemzetközi szereplő is involválódott, közvetlen beavatkozásuk pedig elmélyítette a konfliktust, egyben akadályozta – és akadályozza – a rendezési lehetőségeket. A nemzetközi szerepvállalásnak számos aspektusa és oka van: 2018-as adatok szerint Líbia a világ kilencedik legnagyobb olajkészletével rendelkezik, földrajzi elhelyezkedése révén pedig összekötőkapocs a Földközi-tenger és a Száhel övezet között, illetve az ott található erőforrások, valamint politikai és gazdasági lehetőségek között (OPEC, 2018). Stratégiai jelentősége okán Líbia a regionális hatalmi ambíciók és érdekek ütközőzónája is, amelyben a kelet-líbiai erőket támogató Egyiptom, Egyesült Arab Emírségek, Oroszország és Franciaország követelései az ENSZ által elismert és Törökország, illetve Katar által támogatott egységkormány érdekeivel ütköznek. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a mesterségesen létrehozott állam három, történelmileg különálló régiója (Tripolitánia, Kirenaika és Fezzán) súlyos ellentétet örökölt, amelyek Muammar al-Kaddáfi rendszerének összeomlása után ismételen felszínre törtek.

A proxyháborúk sajátos dinamikáinak megfelelően a líbiai polgárháború nemzetközi hatásai is sokrétűek és messze túlmutatnak a régió földrajzi határain. Az egyébként is összetett belső feszültségeken túl a polgárháború a nemzetközi szereplők érdekellentéteit is „importálta”, a frontvonalak ma már nemcsak a tripoli székhelyű nemzeti egyetértés kormányának (Government of National Accord – továbbiakban: GNA) és a tobruki képviselőház milíciáinak a párharcát jelzik, de körvonalazzák például az Egyesült Arab Emírségek és Törökország vagy Katar és Szaúd-Arábia ellentéteit is. A konfliktusok „importja” mellett természetesen a Líbiában kialakult új érdekellentétek „exportja” is jellemző. A konfliktusban direkt módon involválódó államok líbiai érdekeiket és sérelmeiket beemelték külpolitikai stratégiájukba, amelyek számos multilaterális és bilaterális viszonyt befolyásolnak, egyeseket pozitív (például francia-görög), másokat negatív (például francia-török) irányban. A líbiai polgárháború ennek megfelelően a tágabb régió nemzetközi viszonyainak egyik legproblematisabb elemévé vált, és – a koalíciókról vagy helyi szereplőkről kialakított véleményektől függően – nagyban befolyásolja a beavatkozó szereplők kapcsolatait.

A polgárháborúba közvetlenül bekapcsolódó államok közül Törökország külkapcsolatait érintette leglátványosabban a líbiai szerepvállalás. Egyrészt azért,

mert a nemzetközi közösség jelentős része elítélte a török beavatkozást és abban főként Ankara hatalmi ambícióit látta. Másrészt azért, mert Törökország provokatív és egyoldalú döntéseivel maga is rontott regionális pozícióin, líbiai tényérése érdekében pedig mélyrepülésbe lökte az egyébként is ellenétekkel terhelt török-egyiptomi, francia-török vagy török-görög kapcsolatokat. Utóbbi példák közül az egyiptomi és francia viszonylat közvetlenül kapcsolódott az eltérő líbiai szerepvállaláshoz, így a török érdekek képviselője tulajdonképpen predesztinálta Ankara és Párizs, illetve az Ankara és Kairó ellentéteit. Míg ezek a bilaterális kapcsolatok jobbra egymást kizáró hatalmi ambíciók miatt romlottak, addig az elmélyülő görög-török konfliktust elsősorban Törökország földközi-tengeri ambíciói eszkalálták. Bár Görögország 2014 szeptemberétől kezdve a kelet-líbiai Tobrukba menekülő képviselőházat támogatta, azonban befolyása limitált volt, diplomáciai és politikai szerepvállalása pedig meg sem közelítette az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom vagy éppen Oroszország kelet-Líbiának nyújtott katonai vagy pénzügyi támogatását. Ankara ennek ellenére 2019 novemberében egy meglehetősen kétes tartalmú tengerjogi egyezményt kötött Tripolival, amely Görögországot is beemelte a Líbiát érintő regionális csatározásokba, vagy – másként megfogalmazva – Líbiát is involválta az évtizedek óta húzódozó görög-török konfliktusba. Az egyezmény – ami körülbelül 80 000-100 000 km² nagyságú területet szakítana le az ENSZ szabályozása által Görögországnak ítélt tengeri területből – és az abból kialakuló vita kiegészítette és elmélyítette az alapvetően égei-tengeri konfliktuson és Ciprus helyzetén alapuló görög-török ellentéteket, és konfrontatívabb viszonyt alakított ki Ankara és Athén, illetve a térségbeli gázüzletben érdekelt államok és vállalatok között.

Jelen tanulmány megkísérli bemutatni, hogy a líbiai polgárháború, illetve az abban képviselt ellentétes álláspontok milyen szerepet játszottak a görög-török kapcsolatok elmélyülésében. Célja, hogy részletesen elemezze Törökország és Görögország Líbiával kialakított kapcsolatait, illetve kiemelve azokat a regionális folyamatokat, amelyek a 2019 novemberében aláírt líbiai-török egyezmény megszületéséhez vezettek. Az írás második része részletesen foglalkozik a görög-török viszonyrendszer legutóbbi változásaival, illetve áttekinti, hogy milyen lehetőségei vannak a vita eszkalációjának és rendezésének.

Törökország és Líbia kapcsolatai Kaddáfi bukása előtt és után

A 2011-ben bekövetkező líbiai változások egyik legnagyobb regionális veszteségnek Törökország tekinthető. Ankara a Kaddáfi bukását megelőző évtizedben

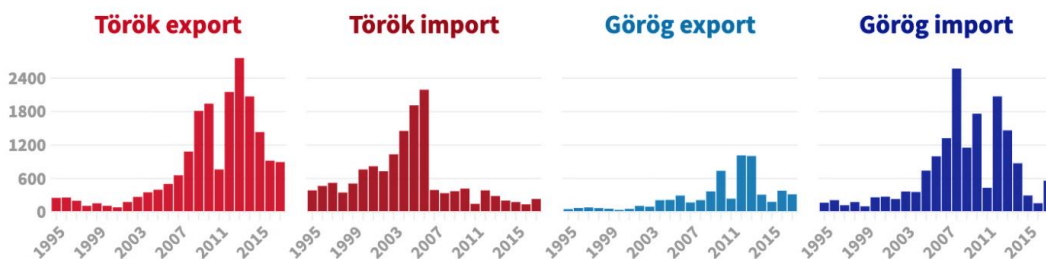
jelentős politikai és pénzügyi tőkét investált líbiai jelenlétének erősítésébe, amelyből a török külpolitika és gazdaság egyaránt profitált. A korszakban Ankara Líbia-politikáját az „*afrikai nyitás*” és a Davutoğlu-doktrína² határozta meg, előbbi az észak-afrikai-török kapcsolatok elmélyítése, utóbbi az egykori oszmán fennhatóságú területekkel kialakított viszony javítása érdekében fókuszált a Maghreb térségre. A líbiai-török kapcsolatok Recep Tayyip Erdoğan török miniszterelnök 2009 novemberi látogatása után indultak látványos fejlődésnek, amikor a két fél nyolc különböző egyezményt kötött befektetési, közlekedési és mezőgazdasági területeken, továbbá feloldotta az addig mindkét félre érvényes vízumkötelezettséget (Bagci – Erdumaz, 2017: 39-40). A politikai kapcsolatok elmélyülése 2010 folyamán folytatódott: a 2005 óta megfigyelői státusszal rendelkező Törökország tiszteletbeli meghívót kapott az Afrikai Unió Tripoliban tartott közgyűlésére, ahol Erdoğan miniszterelnök a 250 000 dollárral járó „*Al-Kaddáfi Nemzetközi Emberi Jogi Díj*” kitüntetést is átvehette, immáron utolsóként (Keating, 2011).

Az egyre szorosabbá váló politikai partnerséget a kulturális és világnézeti retorika közeledése, illetve a virágzó gazdasági kapcsolatok egyaránt ösztönözték. A retorika egyeztetése főként a líbiai fél számára volt fontos: míg Kaddáfi 1996-ban lényegében verbálisan megalázta a Tripoliba látogató Necmettin Erbakan török miniszterelnököt, addig 2009-ben már meleg fogadtatásban részesítette „*az Izraellel szemben inkább muszlim érdekeket képviselő*” Erdoğant (Süsler, 2020: 64-65). A gazdasági kapcsolatok elsősorban a líbiai kőolajkészleteken alapultak, 1995 és 2011 között a török import átlag 84%-a volt kőolajipari termék, a behozatal összetétele pedig inkább csak a 2000-es évek első évtizedének végére kezdett diverzifikálódni (AEC, 2020). Az energetika mellett Törökország a líbiai építőiparban szerzett komoly érdekeltségeket. 2009-2010 között a török építőipari vállalatok 124 különböző építési projektben vettek részt, amelyek a lakóépületek építésétől, az energetikai infrastruktúra fejlesztésén át egészen a turizmusig számos líbiai szektort érintettek (Bagci – Erdumaz, 2018: 40). 2011 februárja előtt Líbiában összességében véve 120 török cég működött és mintegy 30 000 török vendégmunkás dolgozott (Süsler, 2020: 64-65). Utóbbiakkal összevetve a kereskedelmi volumen alakulása visszafogottabb volt. 1995-2010 között

² Ahmet Davutoğlu egykori külügyminiszter, később miniszterelnök „zéró probléma a szomszédokkal” elnevezésű külpolitikai koncepciója a Kelet-Mediterráneum tágabb környezetében próbált történelmi konfliktusoktól és politikai berendezkedéstől független, gazdaságorientált és pragmatikus külkapcsolatokat kialakítani.

a török export értéke átlagosan 508 millió dollár, az importé 777 millió dollár volt (1. ábra), Líbia törökországi kereskedelmi részesedése pedig átlag 0,53% környékén mozgott (AEC, 2020).³ A későbbi fejlemények kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a görög import szintén jelentős felvevő képességgel bírt, a Líbiából származó behozatala 2011 után pedig jelentősen meghaladta a török értékeket (1. ábra).

1. ábra: Törökország és Görögország líbiai kereskedelmi volumene, 1995-2017
(millió dollár)

Saját szerkesztés, adatforrás: AEC, utolsó hozzáférés 2020. 05. 13.

A szoros politikai és gazdasági kötelékek, illetve az abból származó stratégiai előnyök nehéz helyzet elé állították a líbiai destabilizálódással szembesülő török külpolitikát. 2011. február 15-28. között Ankara óvatosan taktikázott Kaddáfi és a Bengháziban összpontosuló ellenzék között, a harciasabb NATO tagállamokat pedig önmérsékletre intette. A visszafogott hozzáállást politikai és gazdasági megfontolások, illetve biztonsági tényezők határozták meg. A líbiai helyzet képlekenységét figyelembe véve Törökország nem kívánta kockáztatni az utóbbi évek külpolitikai sikereit és gazdasági beruházásait. Utóbbiak jelentőségét növelte, hogy 2011 februárjában az észak-afrikai országban érdekelt török cégek közelítőleg 19 milliárd dollár értékű kintlévőséggel és 2 milliárd dollárnyi líbiai eszközállománnyal rendelkeztek (ACRPS, 2020). A pénzügyi és tárgyi befektetéseknél fajsúlyosabb szerepet játszott a Líbiában tartózkodó török állampolgárok védelme, ugyanis a válsághelyzet kibontakozását látva a török külügy komolyan tartott attól, hogy a Kaddáfi-rezsim a török állampolgárok biztonságának garantálását Ankara reakcióitól teszi függővé. A feltételezést alátámasztani látszott, hogy Tripoli több török állampolgárt a felkelők támogatásával vádolt meg, a

³ Összehasonlításképpen ugyanebben az időszakban a Magyarország részesedése átlag 0,65% volt.

február 19-én kezdődő evakuációt pedig a helyszínre érkező török repülőgépek leszállási engedélyének megtagadásával hátráltatta (Süsler, 2020: 70-71). A Kaddáfi és Erdoğan telefonbeszélgetése után felgyorsuló kimenekítés március 1-én 25 000 török – és több száz Európai Unió – állampolgár evakuációjával fejeződött be, nagyban megnövelve a török külpolitika Líbiával kapcsolatos mozgásterét (Harvey, 2011).

A március végén bekövetkező török irányváltást ugyanakkor nem pusztán a helyszínen tartózkodó vendégmunkások kimenekítése, de Kaddáfi pozíciónak romlása és a Törökországra nehezedő nemzetközi nyomás is ösztönözte. A súlyos atrocitásokat elkövető Kaddáfi egyre kényelmetlenebbé vált a török külpolitika számára, amelyet csak fokozott, hogy a formálódó nemzetközi koalíció Törökország részvétele nélkül is a beavatkozás mellett döntött. Mindkét fejlemény a török külpolitika elszigetelődésével fenyegetett, amelyet Ankara a korábbi álláspontjának felülbírálatánál költségesebb eshetőségként értékelt. Az irányváltás Erdoğan nyilatkozatain jól nyomon követhető: míg február végén a nyugat-európai imperializmus újjáéledésének minősítette a nemzetközi intervenció lehetőségét, addig március közepén már a beavatkozás szükségességéről beszélt, a hónap végén pedig határozatot hozott az intervencióhoz való csatlakozásról (Couvas, 2011; Yackley, 2011; AFP, 2011).

Az új irányvonal kialakítását nagyban segítette, hogy Törökország a felkelés kezdete óta kapcsolatot tartott fenn egyes ellenzéki csoportokkal, amelyeknek különböző csatornákon segélyeket biztosított (Bagci – Erdumaz, 2018: 40). A nemzetközi intervencióhoz való csatlakozással jelentősen javult Ankara és az Átmeneti Nemzeti Tanács (National Transitional Council) kapcsolata, amit jelzett, hogy Ahmet Davutoğlu török külügyminiszter mellett 2011 júliusában Erdoğan miniszterelnök is Bengháziba látogatott. A közeledés eredményeként az Átmeneti Tanács 200 millió dollár segélyt⁴ kapott Törökországtól, a korábban távozó török cégek egy része pedig visszatérhetett Líbiába (Barrinha – Bastos, 2016: 119). A kooperáció jelentőségét jelzik a török export kiugróan magas számai, amelyek a 2011-es visszaesés után 2012-re elérték, 2013-ra pedig meghaladták a felkelést megelőző évek arányait (1. ábra). Az időszakban Törökország aktív szerepet játszott az Általános Nemzeti Tanács (General National Council), majd az Általános Nemzeti Kongresszus (General National Congress, továbbiakban GNC) nemzetközi legitimálásában.

⁴ A segély főként a Törökország által lefoglalt líbiai bankbetétekből állt össze.

A török befolyás erősödét ugyanakkor jelentősen hátráltatta, hogy a GNC legitimitációját sem Líbiában, sem a nemzetközi szinten nem sikerült maradandóan megvalósítani. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a GNC és az egymást gyorsan váltó kormányok képtelenek voltak stabilizálni a belpolitikai és biztonsági helyzetet. Az alkotmányozás elmaradása, a fragmentált politikai és törzsi frakciók megszüntetése, illetve a hatalmi vákuumot betöltő milíciák erőszakos akciói olyan kihívásnak bizonyultak, amelyet a GNC nem tudott és nem is nagyon akart megoldani (Marsai, 2014: 86-89). A válságot tovább mélyítette, hogy a GNC mandátuma 2014 februárjában lejárt, annak egyoldalú megújítását, illetve hatáskörének kiterjesztését pedig széleskörű tiltakozási hullám követte.

A 2014 júniusában a rendkívül alacsony részvétellel (18%) zajló választás két, egymást kölcsönösen elítélő kormányt és parlamentet hozott létre: a Tripoliban székelő GNC utódszervezetét jobbra iszlamista orientációjú csoportok vonták ellenőrzésük alá, míg a szekuláris erők Tobrukban hoztak létre önálló képviselőházat (Marsai, 2017: 3). A különböző hatalmi egységekre bomló államban a török külpolitika ismét döntési kényszer elé került. 2011-hez képest a választás ebben az esetben azonban könnyebbnek bizonyult, Ankara pedig kitartott a Törökországgal szoros politikai, gazdasági és ideológiai kapcsolatokat kialakító GNC mellett, és illegitimnek tekintette a Muszlim Testvériség túlsúlya elől Tobrukba menekülő szekuláris képviselőket, illetve a velük szövetséges keleti milíciákat. Utóbbiak közül az amerikai emigrációból 2011-ben hazatérő Halifa Haftar tábornok és az általa irányított Líbiai Nemzeti Hadsereg (Libyan National Army, továbbiakban LNA) jelentette a legjelentősebb ellenfelet, a mindkét oldallal szemben ellenséges Iszlám Állam pedig csak tovább bonyolította a 2014 folyamán realizálódó második polgárháború erőviszonyait (Garai et al., 2016: 5-7). Az időszak a nemzetközileg támogatott tobruki kormány és Ankara teljes szakítását eredményezte, amely során török állampolgárokat és cégeket utasították ki Líbiából, a diplomáciai kapcsolatok pedig megszakadtak (Bagci – Erdumaz, 2018: 43-44).

Törökország és Líbia viszonyában a 2015 decemberében Szkhíratban aláírt megállapodás hozott jelentősebb változást. A megállapodás elviekben körvonalazta a nemzeti egyetértés kormányának (GNA) létrehozását, ugyanakkor a kabinet személyi összetételének elfogadását – és ezzel a legitimitációhoz szükséges mandátum biztosítását – a tobruki képviselőház támogatásához kötötte (Uo.). Ez a kitétel jelentősen erodálta a 2016 januárjában létrejövő Fáiz asz-Szarrádzs kormányának legitimitását, aki a tobruki képviselőház időhúzása miatt végül egyoldalúan nevezte ki kabinetjét (Marsai, 2017: 6). A döntés nemcsak a líbiai belső

viszonyokra volt hatással, de a polgárháború nemzetközi résztvevőinek pozícióit is átalakította. Törökország a Szarrádsz-kormány támogatójaként az ENSZ által elismert fél oldalára került és Katar mellett annak egyik legaktívabb nemzetközi patrónusa lett. Az aktív segítség nem merült ki pusztán humanitárius vagy gazdasági segélyezésben, hiszen Doha mellett Törökország is fegyverszállítmányokkal segítette az általa favorizált erőket. Ezek a támogatások, ha kiegyenlíteni nem is tudták a többek között orosz, egyiptomi, emírségekbeli támogatást élvező Haftar tábornok erőit, a polgárháborút azonban elmélyítették és a diplomáciai (vagy fegyveres) megoldás lehetőségét elodázták.

Az aktív török támogatás 2019-re alakult át közvetlen részvétellé, Ankara ezzel a líbiai proxyháború egyik legfontosabb külső beavatkozója lett. A török intervenciót a líbiai érdekeltségeken túl a regionális geopolitikai átalakulások is befolyásolták, a jóval aktívabb szerepvállalást pedig inkább utóbbiak, a régió egészével kapcsolatos török stratégiai érdekek indokolták. Ankara szempontjából a közelmúlt egyik legnegatívabb fejleménye a regionális elszigetelődés volt, amely biztonsági, politikai és gazdasági problémákat is felvetett (Pénzváltó, 2020: 3-6). Ezeknek számos vetülete van, attól függően, hogy a török bi- és multilaterális kapcsolatok melyik viszonylatát elemezzük. Amellett, hogy a Davutoğlu-doktrína kérészerű próbálkozásai után szinte az összes térségbeli szereplővel romlottak kapcsolatai, Törökország különösen sérelmezte – és sérelemez – azokat az egyoldalú vagy multilaterális erőfeszítéseket, amelyek a Kelet-Mediterráneum biztonsági és energetikai status quojának átalakítására irányulnak. A két aspektus természetesen nem vizsgálható egymástól szétválasztva. Biztonsági szempontból a szíriai polgárháború következményei tekinthetők a legfajszínűsőbb fejleménynek, amelyek a török határmenti térséget destabilizálták, csökkentették Ankara regionális mozgásterét, ezzel párhuzamosan pedig új vagy visszatérő nagy- és regionális hatalmakat vonzottak a térségbe. Törökország fenyegetésként tekint ezekre az átalakulásokra, például Oroszországra, Iránra vagy az Egyesült Arab Emírségek térségbeli szerepének felértékelődésére, Szíria mellett pedig a líbiai proxyháborút is a regionális geopolitikai erőviszonyok újradefiniálásaként értelmezi.

Biztonsági kihívások mellett energiapolitikai tényezők is motiválják a Líbiával kapcsolatos török reakciókat. A 2011 óta tartó kelet-mediterrán gázfeltárások egyik vesztesének jelenleg Törökország tekinthető, amely erőfeszítései – és óriási energiaigénye – ellenére eddig kevés sikertelenül próbált földközi-tengeri felszínein gázlelőhelyeket feltárni (Egeresi, 2019: 57-60). Ankara szempontjából aggasztó fejlemény, hogy ezzel szinte egyedül van: a feltárásokban aktív szerep-

lők közül Izrael, Egyiptom és Ciprus is számottevő nagyságú készleteket fedezett fel. Bár ezek a készletek önmagukban véve nem jelentenek jelentős piaci mennyiséget, kooperáció és hatékony exporttechnológia kidolgozása esetén diverzifikálhatják egyes európai felvásárlók importfelépítését. A lelőhelyek hatékony kiaknázását és a földgáz értékesítését ugyanakkor nagyban hátráltatják a török reakciók, amelyek a kölcsönös profit ellenére nem a kitermelés mielőbbi megindítását, inkább késleltetését, illetve akadályozását próbálják elérni. Jelenleg úgy tűnik, hogy a 2020 augusztusában feltárt fekete-tengeri török gázmezők sem változtatnak ezen a hozzáálláson. A Sakarya gázmező a török fogyasztási adatokat figyelembe véve mérsékelt mennyiségnek számít (kb. 320 milliárd köbméter), ami így a földközi-tengeri lelőhelyekért folytatott versenyfutás intenzitását korántsem csökkenti, inkább felerősíti.

Ankara energiapolitikai viselkedését szintén befolyásolja, hogy az ország nem ismeri el az ENSZ tengerjogi egyezményeit (továbbiakban: UNCLOS), és a kérdéses határokat kreatívan, saját igényeinek megfelelően értelmezi. Amellett, hogy ezek a török követelések bilaterális feszültségeket szülnek, Ankara gázüzletben kialakítható lehetőségeit is ellehetetlenítik: az alternatív tengerjogi elképzelések miatt Törökország rendre kimarad a regionális gázüzlet egyeztetéseiből és formálódó együttműködéseiből. Ezek közül a 2019 januárjában – Ciprusi Köztársaság, Egyiptom, Görögország, Izrael, Jordánia, Olaszország és a Palesztin Hatóság részvételével – megalakuló Kelet-Mediterrán Gázforum egy lazább érdekegyeztetési kooperációnak, míg a 2020 januárjában létrejövő izraeli, ciprusi, görög tengely már egy jóval komolyabb energetikai és politikai szövetségnek tekinthető (Pénzváltó, 2020: 4). Török szempontból aggályos fejlemény, hogy a formálódó izraeli, görög, görög ciprióta gáztengely 2020 elején megállapodást írt alá egy 1900 km hosszú tengeralatti gázvezeték megépítéséről, ami a kelet-mediterrán gázmezőktől Görögországon keresztül szállítana földgázt az európai felvásárlók irányába. Az Egyesült Államok és az Európai Unió támogatását élvező kezdeményezést Törökország illegitimnek tekinti, és a tengeri határok vitatásával, illetve a török ciprióták kitermelési jogára való hivatkozással kívánja akadályozni a projekt megvalósulását.

A török válaszlépéseknek – és úgy általában a regionális biztonsági és energiapolitikai célkitűzéseknek – a Kék Haza-doktrína (Mavi Vatan – Blue Homeland) biztosít stratégiai hátteret. A doktrína tudatosan próbálja csökkenteni az 1923-as lausanne-i és 1947-es párizsi békeszerződések negatív hatásait és kifejezett célja, hogy Törökország a határai mentén található mindhárom tengeren stratégiai előnybe kerüljön, befolyását pedig ezeken túl kiterjessze a Vörös-tengerre, az

Arab-tengerre, illetve az Ádeni- és Perzsa-öböl térségeire. A célkitűzés természetesen csak a török hadiflotta jelentős fejlesztése révén valósulhat meg. Az 1. táblázat adatai a 2006 óta zajló flottafejlesztések eredményeit mutatják, az imponzans számokat az előzetes tervek szerint 2023-ig – azaz a Török Köztársaság fennállásának 100. évfordulójáig – 24 új hajóval bővítik, köztük az *Anadolu* elnevezésű repülőgéphordozóval, ami a török flotta első anyahajója lesz (Gingeras, 2019). Más kommentárok sokkal ambiciózusabb terveket körvonalaznak és 2021-2027 között 2 repülőgéphordozó, 6 tengeralattjáró, valamint 50 egyéb típusú hadi- és járőrhajó hadrendbe állításával számolnak (Pinko, 2020). Bár utóbbiak a török gazdaság jelenlegi teljesítőképességét látva túlzottan is optimista előrejelzésnek minősíthetők, ugyanakkor jelzik azt, hogy Ankara tudatosan próbál egy ütőképesebb haditengerészetet létrehozni. Látva a regionális erőviszonyokat, ez elsősorban az egyiptomi, az európai uniós és a térségben megjelenő orosz flotta ellen irányulhat, míg az egyik legkonkrétabb célja az offshore energialelőhelyek ellenőrzése, illetve a török tengeri követelések elrettentő és védelmi erővel történő (be)biztosítása.

1. táblázat: Haditengerészeti erők a Földközi-tenger keleti medencéjében

<i>Típus</i>	Törökország (2018)	Görögország (2020)	Izrael (2017)	Egyiptom (2018)	Franciaország (2019)
repülőgéphordozó	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1
helikopterhordozó	n.a.	n.a.	n.a.	2	3
romboló	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	2
fregatt	16	13	n.a.	9	14
korvett	9	n.a.	3	4	6
gyorsreagálású őrhajó	19	17	8	33	n.a.
tengeralattjáró	12	11	6	6	10
nagy méretű jár- őrhajó	16	10	n.a.	n.a.	14
járőrhajó	n.a.	6	47	16	13
aknász- vagy aknamentesítő hajó	11	4	n.a.	31	18
kiképző/kísérő	10	n.a.	n.a.	5	n.a.

hajó					
partraszálló hajó	33	5	n.a.	18	n.a.
tartály- és teherhajó, mentő- és támogatóhajó	35	17	2	13	6
tengeri járőr repülőgép (MPA)	7	n.a.	n.a.	n.a.	67
helikopter (ASW)	33	18	7	n.a.	86
kutatóhajó	3	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Naval Analyses, utolsó hozzáférés: 2020.07.02.

Törökország új tengeri doktrínájában Líbia kulcsszerepet játszik. Egy Ankara számára kedvező líbiai végkifejlet csökkentheti a török külpolitika elszigeteltségét, támogatást jelenthet tengerjogi és energetikai kérdésekben, illetve felvásárló piacot, befektetési lehetőségeket és olcsó olajlelőhelyeket biztosíthat. Ennek ellenkezője, azaz egy Haftar vezette koalíció győzelme esetén Törökország komoly presztízsveszteséget könyvelhetne el, ráadásul hosszú távon számolnia kellene az új regionális szereplők pozícióinak megerősödésével. Ankara biztonságpercepcióját szintén veszélyezteti a kelet-mediterrán országok Törökországgal kapcsolatos hozzáállása, főként a formálódó izraeli, görög, görög ciprióta szövetség, amely ráadásul jelentős nemzetközi támogatással is rendelkezik. Ahogy korábban láttuk, Törökország izolációja energetikai kérdésekben is jelentkezik: Törökország a görög és a ciprusi tengeri határok vitatásával destabilizálja a térséget és a kizárólagos gazdasági övezetek (Exclusive Economic Zones) jobbára rendezett viszonyait. Ankara ugyanakkor nem az egyetlen szereplő a térségben, aki nem írta alá az UNCLOS egyezményeit, a Libanonnal határvitában álló Izrael, valamint a polgárháború miatt egyelőre a gázfeltárásokból kimaradó Szíria sem ismeri el az ENSZ tengerjogi egyezményeit. Utóbbiak mellett Líbia szintén kulcsfontosságú, hiszen Tripoli ugyan aláírta a kérdéses szerződéseket, azonban nem ratifikálta azokat. Ez lehetőséget biztosít a török beavatkozásra, illetve lehetővé teszi, hogy Ankara a Szarrádzs-kormány támogatásért cserébe a törökök által preferált határok elismerését kérje. Ez tükröződött a 2019. november 27-én aláírt szándéknyilatkozatban, amely lényegében Ankara retorikája szerint osztotta fel a Földközi-tenger Törökország és Líbia közötti sávját, jelentős részeket vágva le ezzel a görög, ciprusi és egyiptomi kizárólagos gazdasági övezetekből.

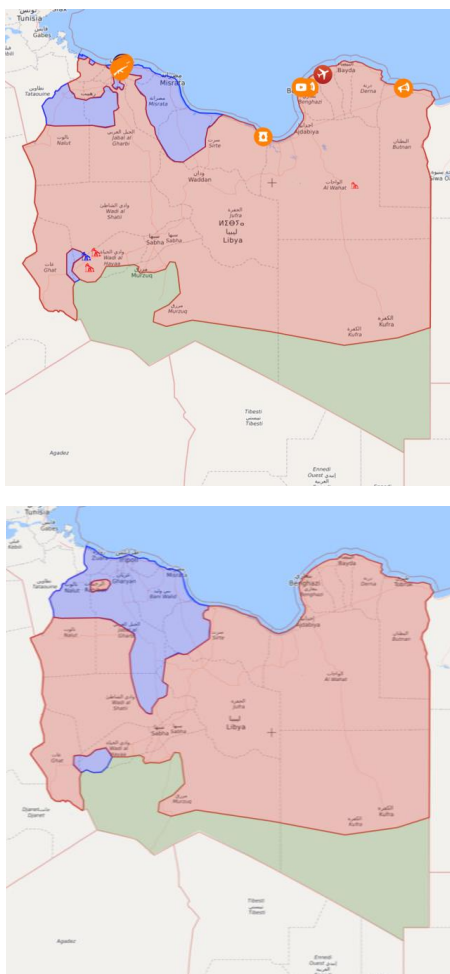
Bár csak egyetértési nyilatkozatról⁵ van szó, a megállapodás jelentősége számottevő. A nyilatkozat egyrészt legitimálni próbálja azokat a földgázfeltárásokat, amelyeket Törökország a dél-ciprusi vizeken hónapok óta végez, kiváltva ezzel a Kelet-Mediterrán Gázforum, az EU és az USA tiltakozását. Másodsorban, a megállapodással Ankara egy tengeri folyosót kíván kialakítani Törökország és Líbia között, ami megnöveli a feltárható tengeralatti lelőhelyek nagyságát, egyúttal megkönnyíti egy polgárháború után törökök által patronált Líbia kontrollálását. Harmadrészt, a nyilatkozat – illegaritása vagy legalitása ellenére – lehetőséget biztosít arra, hogy Törökország a területi vita révén akadályozza a térségben folyó feltárási, kitermelési és értékesítési tevékenységeket.

Utóbbiak fényében érthető a török parlament 2020. január 2-i határozata, amely jogi lehetőséget biztosított a hadsereg közvetlen líbiai bevetésére. A döntés értelmében Erdoğan elnök szabad kezet kapott a beavatkozás irányításában, illetve a szükséges létszám és időtartam meghatározásában. A szíriai intervencióktól eltérően a líbiai beavatkozást a törökök ugyanakkor kevesebb megértéssel fogadták: egy 2020 januári felmérés szerint a válaszadók 58%-a ellenezte a parlament döntését és Törökország közvetlen beavatkozását (Seibert, 2020). Jobbára ennek tudható be, hogy a török hadsereg részvételének arányairól rendkívül keveset lehet tudni, a Líbiában ténylegesen jelenlévő egységek száma valószínűleg relatíve alacsony – összevetve például Szíriával –, de minden bizonnyal meghaladja a hivatalos nyilatkozatokban szereplő 30-50 főt (McKernan – Akoush, 2020). Ennél jóval fajsúlyosabb az utolsó hírek szerint 11600 Szíriából érkező fegyveres, akiket Ankara finanszíroz, és akik sikerrel ellensúlyozzák a másik oldalon harcoló orosz, szudáni vagy egyiptomi zsoldosokat. Törökország emellett jelentős mennyiségű munícióval, fegyverekkel, páncélozott járművekkel, elektronikai eszközökkel, légvédelmi támogatással és drónokkal látja el a GNA erőit (SOHR, 2020). Az elmúlt hónapokban különösen utóbbiak, a saját fejlesztésű Bayraktar drónok bizonyultak hatékonyak és jelentős szerepet játszottak Haftar elleni hadműveletekben (Pénzváltó, 2020: 2-3). Jelen tanulmány véglegesítésének időszakában⁶ úgy tűnik, hogy a török intervenció kezdeti sikerei ellenére megtorpant, területszerzései pedig kizárólag a nyugati országágrészre korlátozódnak (2. ábra).

⁵ Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, utolsó hozzáférés 2020.07.06.

⁶ 2020. augusztus vége.

2. ábra: Erőviszonyok Líbiában 2020. január 2-án és július 18-án

Kék: GNA által ellenőrzött területek. Piros: Halifa Haftar által ellenőrzött területek.
Zöld: törzsi milíciák. Forrás: Live Universal Awareness Map – Situation in Libya,
utolsó hozzáférés: 2020.08.03.

Proxiháború lévén, a török beavatkozás nem pusztán a líbiai belső viszonyokra van hatással. Az Ankara által támogatott GNA hadműveleteinek egyik legfontosabb nemzetközi fejleménye, hogy a Haftar-t támogató erők összezártak és figyelmeztették a törököket az expanzió lehetséges következményeire. A Törökországhoz hasonló hadászati és hatalmi potenciállal rendelkező Egyiptom különösen élesen bírálta Ankarát. Abdel Fatah asz-Szisi elnök 2020. június elején először tűzszünetre tett javaslatot, Ankara elutasító válasza után pedig kilátásba helyezte az egyiptomi hadsereg líbiai bevetését (Al-Atrush, 2020). Az orosz, emirátusi és francia támogatást élvező Szisi a Szirte-Jufra vonal átlépésé-

től tette függővé az egyiptomi hadsereg beavatkozását, ami – a 2. ábra változásait látva – ugyan visszafogta a törökök nyugati terjeszkedését, de megnehezítette a de facto kettészakadó Líbia egyesítésének lehetőségeit.⁷ A határozott egyiptomi fellépés ugyanakkor jelzi a líbiai török mozgástér és úgy általában véve a Kék Haza-doktrína korlátait is. Amellett, hogy Egyiptom önmagában véve is komoly versenytárs, Líbia és a kelet-mediterrán gázmezők kérdésében Törökország olyan államok érdekeivel megy szembe, amelyek egyedül is komoly ellenfélnek bizonyulnának, együtt viszont messzemenően túlszárnyalják Ankara erőit. Törökország szempontjából rendkívül hátrányos, hogy jelenleg Egyiptom, Oroszország, Egyesült Arab Emírségek, Franciaország, Olaszország, Izrael, Görögország és a Ciprusi Köztársaság érdekei egy irányba mutatnak, ami felveti az együttműködés, de legalábbis az eseti koordináció lehetőségét. Áttekintve a korábbi hónapok diplomáciai és haditengerészeti manővereit, jól látszik, hogy ez a koordináció valóban megvalósul, és bár számos kérdésben más álláspontot képviselnek, a felsorolt országok Líbia és a kelet-mediterrán gázmezők kérdésében egyeztetik válaszlépéseiket, valamint közösen próbálják akadályozni a törökök előretörését.

Görögország és Líbia kapcsolatai Kaddáfi bukása előtt és után

Törökország elszigetelődésének és a kelet-mediterrán térségben érdekelt államok lehetséges egységfrontjának haszonélvezője Görögország és a Ciprusi Köztársaság lehet, hiszen önmagukban nem tudnának ellenállni a jóval jelentősebb hatalmi potenciállal rendelkező Törökország követeléseinek. Líbia jövője mindkét ország külpolitikáját aktívan befolyásolja, hiszen Törökország észak-afrikai sikerei nem pusztán a tengeri határookra és az azokkal kapcsolatos energetikai ügyekre lennének hatással, de precedenst teremtenének a vitatott státuszú égei-tengeri szigetek és az észak-ciprusi területek hovatartozásának ügyében is. Utóbbiak miatt röviden szükséges áttekinteni a régióban nagyobb mozgástérrel rendelkező Görögország Líbia-politikáját is, míg a Ciprusi Köztársaság dilemmái az utolsó, görög-török viszonyrendszerrel foglalkozó részben kerülnek röviden ismertetésre.

⁷ Ennek lehetőségét jelzik, hogy a török retorika 2020. június végén, július elején megváltozott és elkezdte használni a „kelet-Líbia” kifejezést. Lásd például: Barakat, Mahmoud: Why is Greece courting Haftar's militia in Libya?

A jelenkori görög-líbiai kapcsolatok előzményeit az 1970-es években kereshetjük, amikor az athéni katonai junta bukása után felálló Kosztasz Karamanlisz kormánya tudatosan kezdett el az arab világ felé nyitni. A közeledést ekkor még az 1974-es ciprusi események után megromló görög-amerikai kapcsolatok indokolták: a görög diplomácia relatív elszigetelődését a harmadik világgal való szorosabb kapcsolattartással kívánta ellensúlyozni. Noha az Andreasz Papandreu vezette PASZOK kormányai az 1980-as években számos területen szakítottak az Új Demokrácia korábbi programjaival, az „arab-nyitás” külpolitikáját fenntartották és mind politikai, mind pedig gazdasági okok miatt fokozták a kapcsolatok intenzitását. A gazdasági szempontokat a különböző húzóágazatok igényei motiválták: Líbia kapcsán például a hajógyártás, fegyvergyártás, illetve az építőipar igényeit vették figyelembe, az arab világ összességét tekintve pedig a turizmus mellett a potenciális pénzügyi befektetések is szerepet kaptak. A gazdasági és politikai motivációk között valahol félúton szintén komoly szerepet játszott az olaj, hiszen az 1970-es évek olajárrobbanásai alatt Görögország súlyos gazdasági és politikai válságokat élt át, amelyeket a görög külügy az exportőr országokkal való szorosabb kapcsolattartás révén próbált a továbbiakban elkerülni, de legalábbis a szorosabb diplomáciai kötelek révén előrejelezni. A politikai motivációk terén is fajsúlyos szerepet játszott az energetika, a görög külügy tudatosan próbált azért lobbizni, hogy az égei-tengeri vitákban az arab országok az ENSZ szabályozását, azaz a görög álláspontot támogassák. Bár a görög fél a legjobb esetben is csak a semlegességet tudta elérni, azonban pont Kaddáfi volt az az arab vezető, aki közvetíteni próbált Athén és Ankara között. Bár a mediáció nem eredményezett megoldást egyik vitás kérdésben sem, de jelzi, hogy Tripoli már ekkor kiemelt szerepet játszott a tengeri lelőhelyeket érintő határvitákban. Görög oldalról 1983 után szintén hangsúlyossá vált az „Észak-Ciprusi Török Köztársaság” legitimitásának akadályozása, amely az Arab Liga tagállamaiban különösen aktív lobbitevékenységet igényelt (Haass, 1984).

Athén és Tripoli kapcsolatában jelentős változást jelentett Görögország 1981-es Európai Közösségekhez történő csatlakozása. Görögország jelentősége ezzel felértékelődött, Athén pedig szándékosan próbált a Líbia és Európa között kialakítandó „híd” szerepében tetszelegni. A felértékelődött szerep egyik első – és jószerével utolsó epizódja – 1983 októberében következett be, amikor a kialakuló csádi-líbiai konfliktusban a görög kormány sikerrel közvetített a konfrontációba szárazföldi egységekkel beavatkozó Franciaország és az ezt sérelmező Líbia között (Cole, 1994). Az 1984 novemberi Mitterrand–Kaddáfi csúcstalálkozó a PASZOK-éra egyik leglátványosabb külpolitikai sikere lett, amely a következő

évtizedekben pozitív referenciapontként szerepelt Görögország és Líbia, illetve Kaddáfi és a Papandreu család személyes kapcsolatában.

Míg a Francois Mitterrand és Kaddáfi között lezajló krétai csúcstalálkozó pozitívan befolyásolta, addig az Egyesült Államok 1986 áprilisában Líbia ellen végrehajtott légitámadása negatívan érintette a két ország kapcsolatait. A választási kényszer elé kerülő görög külügy ugyan elítélte az amerikai támadásokat, ugyanakkor tudatosan kezdte visszafogni a Líbiába fektetett külpolitikai energiákat (Intocchia, 1987: 187-188). Amellett, hogy ezt a NATO és az európai szövetségek is elvárták, Görögországot komolyan nyugtalanította a támadás utáni líbiai reakció, amely során Tripoli Scud rakétákkal mért csapást az olaszországi Lampedusán található amerikai bázisra (Lesser – Swartz, 2005: 6). Miután Kaddáfi többször hasonló támadással fenyegette a krétai Szudai-öbölben állomásozó amerikai haditengerészeti bázist, a görög védelmi doktrína tudatosan kezdett el felkészülni a Líbia által támasztott fenyegetésre. Ráadásul a Kaddáfi névvel is összefonódó arab terrorizmus nem volt ismeretlen Görögország számára, ami a következő években Athént a Líbiára vonatkozó tömegpusztító fegyverek korlátozásával és tilalmával kapcsolatos nemzetközi tárgyalások aktív támogatójává tette (Uo., 26).

Az 1990-es években a líbiai-görög kapcsolatokat a visszafogottság jellemezte. A líbiai nukleáris fejlesztések 2003-as feladásáig Athén mind gazdasági, mind politikai szinten limitálta a kooperációk intenzitását. A korszakban a gazdasági kapcsolatokat főként a görög olajigények definiálták, az 1990-es években a görög kőolajimport átlag 6-7%-a származott Líbiából (OEC, 2020). A Kaddáfi-rezsim az Európai Unió belüli pénzügyi tranzakciók lebonyolítása érdekében Görögországban is több pénzintézetet és vállalatot hozott létre⁸, ezek többsége azonban nem tudott sokáig felszínen maradni.

A bilaterális együttműködések 2003 után, valamint az átmeneti amerikai-líbiai détenté időszaka alatt váltak frekvenciáltabbá. 2003 és 2011 között a kereskedelmi kapcsolatok felélénkültek, amely immáron nemcsak a Líbiából származó behozatalban, de a kivitelben is megmutatkozott (1. ábra). A kapcsolatok a görög gazdasági válság hatására tovább erősödtek: Kaddáfi lehetőséget látott a görög gazdasági nehézségekben, míg a 2009-2011 között hatalmon lévő Jórgosz Papandreu kormánya potenciális külföldi befektetőket keresett. A kapcsolatok

⁸ Például: Arab Hellenic Bank, LAFICO – Libyan Arab Foreign Investment Company, Libyan-Greek Investment Company.

normalizálását nagyban segítette, hogy az egyébként athéni katonai akadémián végzett Kaddáfi jó viszonyt ápolt a görög miniszterelnök édesapjával, a korábban említett 1984-es krétai francia-líbiai csúcstalálkozót szervező Andreasz Papandreouval (Seiradaki, 2011). Ennek megfelelően a görög miniszterelnök 2010 júniusi, tripoli látogatása komoly lehetőségekkel kecsegtetett: a líbiai fél 200 milliárd eurós görögországi befektetést, valamint többek között turisztikai és telekommunikációs együttműködéseket ígért (FT, 2010).

Bár 2011-ben a bilaterális kereskedelmi volumen jelentősen megugrott, az ígéreteket és az azokkal kapcsolatos görög terveket a Bengáziban bekövetkező események keresztülhúzták. Athén a felkelések első heteiben jobbra az eseményeket próbálta lekövetni: a korábbi líbiai ígéretok okán elsősorban a status quo fenntartásában volt érdekelt, ugyanakkor Kaddáfi felkelőkkel szembeni válaszlépéseit látva átvette szövetségeseinek elítélő nyilatkozatait. Az időszak jellemző eseménye volt – ami jól körvonalazza Tripoli görögökkel kapcsolatos pozitív hozzáállását –, hogy Kaddáfi különmegbízottjának első útja 2011 áprilisában Athénba vezetett. Abdelati Obeidi⁹ puhatolózásra és politikai megoldáskeresésre szánt útja mindazonáltal kevés eredményt produkált, látogatásának időszakára ugyanis már nyilvánvalóvá vált, hogy Athén – ahogy az előző évtizedekben – most is kitart a NATO fő csapásiránya mellett. Görögország ennek megfelelően részt vállalt az *Operation Unified Protector* elnevezésű műveletben: a légtérzár betartásában négy F16-os vadászbombázó és egy helikopter, míg a Líbiába irányuló hajóforgalom ellenőrzésében egy görög fregatt vett részt (Seiradaki, 2011). Utóbbiaknál hangsúlyosabbak voltak a Görögország területén elhelyezkedő támaszpontok, amelyek közül Athén a szudai, aktioni és andravidai bázisokat bocsátotta rendelkezésre, és ahol a szövetség légierő mintegy 70 repülőgépe állomásozott. A műveletben Kréta különösen fontos szerepet játszott, hiszen a legdélebbi görög sziget, valamint Bengázi és Miszráta között tengeri folyosók létesültek, amin keresztül a Kaddáfi által szorongatott erők humanitárius, egészségügyi és élelmiszersegélyeket kaptak (Smith-Windsor, 2013: 5). A katonai szerepvállalás mellett Görögország aktív szerepet játszott a külföldi (főként amerikai, kínai, brazil, vietnámi és fülöp-szigeteki) állampolgárok evakuálásában is.

Kaddáfi bukása után Görögország a stabilitás mielőbbi helyreállításában, illetve az olajkitermelés állandó biztosításában volt érdekelt. Ennek megfelelően Athén

⁹ Európai ügyekért felelős külügyminiszterhelyettes, Kaddáfi különmegbízottja.

2011 és 2014 között a NATO és az EU hivatalos direktíváit támogatta, részt vett a tengeri hajóforgalom ellenőrzésében, illetve hangsúlyos szerepet játszott a földközi-tengeri migrációs problémákkal kapcsolatos (alapvetően meddő) kezdeményezésekben. Már ebben az időszakban nehézséget okozott a görög külügynek, hogy sem a NATO, sem az Európai Unió nem rendelkezett egységes állásponttal, ami a 2014 környékén realizálódó második líbiai polgárháború időszakára a görögöket is választás elé állította. Mivel Törökországgal ellentétben Görögország relatíve kevés líbiai érdekeltséggel rendelkezett, Athén limitált gazdasági lehetőségeit és politikai mozgásterét figyelembe véve főként regionális igényei és érdekei mentén definiálta a Kaddáfi utáni időszakkal kapcsolatos külpolitikáját. Ebben az általános NATO és EU kereteken túl négy fontosabb nyomvonal körvonalazható:

1. a török geopolitikai előretörés akadályozása;
2. a Görögországot és Ciprust érintő tengerjogi vitákban képviselt álláspont védelme;
3. a formálódó görög-ciprusi-izraeli tengely (politikai és üzleti) érdekeinek támogatása;
4. és a földközi-tengeri migrációs útvonalak ellenőrzésével kapcsolatos nemzetközi fellépés előremozdítása.

Ezek a stratégiák természetesen lassan artikulálódtak és főként a líbiai török aktivitás fokozódására adott reakcióként erősödtek meg. A görög védelemi és külpolitikai doktrína, illetve annak törökökről kialakított negatív elképzelései automatikusan jelölték ki Athén helyét a konfliktusban és alapvetően a tobruki parlament és Halifa Haftar oldalán pozicionálták a görög érdekeket. A törökök által preferált oldal legitimitásának vitatása jobbra 2014 szeptemberétől jellemezte a görög külügy viselkedését. Ennek látványos nyitánya volt, hogy a Tripoliban lezajló iszlamista hatalomátvétel időszakában a képviselőház szekuláris képviselői és családtagjaik – mintegy 400 fő – a görög *Elyros* komphajó fedélzetén letek menedéket, a parlament gyakorlati működését pedig – a tripoli evakuáció és a tobruki partraszállás közötti időszakban – Görögország biztosította (Goldhammer, 2014).

A 2015 decemberében Szkhíratban aláírt megállapodás átmenetileg javított nyugat-Líbia és az ott formálódó GNA, illetve Görögország kapcsolatain. Ebben az időszakban Athén újrainyitotta tripoli nagykövetségét, valamint mediátori szerepet vállalt Egyiptom és a GNA egyeztetéseiben. Tripoli és Tobruk eszkalálódó

vitájában Görögország mindazonáltal ismételten az utóbbi támogatása mellett döntött, amelyet nagyban segített, hogy kelet-Líbia komolyabb kereskedelmi volumennel (1. ábra) és koncessziókkal próbálta Athén támogatását fenntartani. Ezt jelzi, hogy 2017 januárjában a görög METKA EPC¹⁰ vállalat 380 millió dolláros megbízást nyert el egy 700MW teljesítményű tobruki erőmű megépítésére (Ibrahim, 2017). A görögök emellett a polgárháború súlyos sebesültjeinek kórházi kezelésében, a fegyverembargó ellenőrzésében, illetve a *SOPHIA* elnevezésű nemzetközi művelet kereteiben tengerészeti továbbképzésben nyújtottak segítséget (Molnár, 2019: 108).

Görögország és a GNA kapcsolatai a kelet-Líbiával kialakított gazdasági és politikai kapcsolatok elmélyülésével, illetve Törökország egyre nyíltabbá váló beavatkozásával párhuzamosan romlottak. 2017-2018 között a líbiai és görög partiőrség hajói kölcsönösen foglaltak le a másik félnél regisztrált tengeri szállítmányokat, előbbieket illegális olajcsempészettel, utóbbiak pedig a fegyverembargó megsértésével vádolták az érintett hajók legénységét (Soylu, 2020).

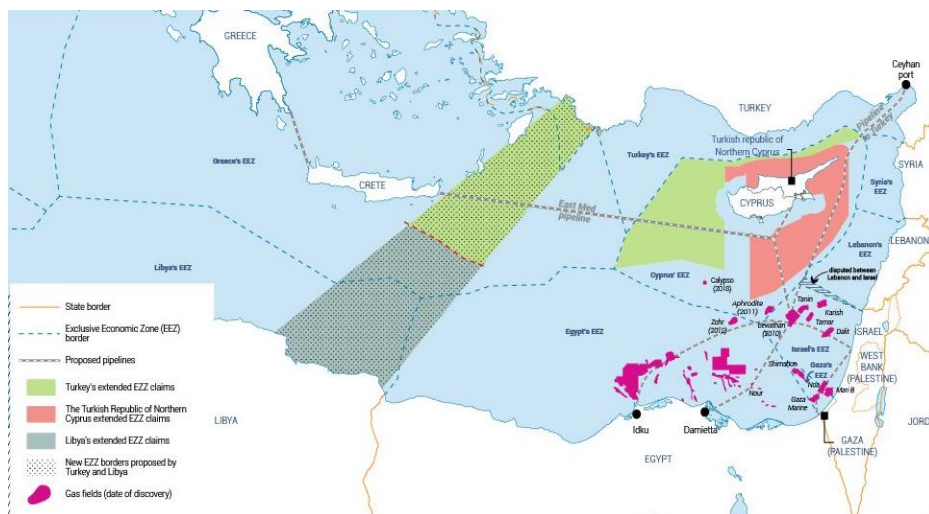
A kapcsolatok mélypontját ugyanakkor az Erdoğan és Szarrádzs által 2019. november végén aláírt, tengeri határok delimitációjáról szóló együttműködési nyilatkozat jelentette, amely – Ciprus és Egyiptom – mellett Görögországot érintette a leghátrányosabban. A megállapodás 35 km szélességben közös török-líbiai tengeri határt hozna létre és megközelítőleg 80 000-100 000 km² nagyságú területet szakítana le az UNCLOS szabályozás által Görögországnak ítélt tengeri területtől. Ahogy a 3. ábrából kitűnik, a török határszámítások figyelmen kívül hagyták a térségben található görög szigeteket – köztük a Földközi-tenger ötödik legnagyobb szigetét, Krétát –, és abból a megközelítésből indultak ki, hogy a kizárólagos gazdasági övezetek kijelölésekor a kontinentális talpázat képez kiindulópontot. Ankara argumentációja szerint a nemzetközi referenciapontként szolgáló UNCLOS szerződések rendelkezése alapján a delimitáció határait középvonallal és az érintett országok bilaterális konszenzusa révén kell rögzíteni azokban az esetekben, ahol a szemközti partvonalaktól számított távolság nem haladja meg a 424¹¹ tengeri mérföldet (Henderson, 2019). A tény, hogy a Tö-

¹⁰ A cég egyébként annak a Mytilineos csoportnak a tagja, amely 2030-ig a GAZPROM kizárólagos partnereként szállítja Görögországba az orosz gázt. Forrás: <https://tekmormonitor.blogspot.com/2020/06/gazprom-signs-contract-with-mytilineos.html>, utolsó hozzáférés: 2020.06.28.

¹¹ Parti vizek határai 12-12 tengeri mérföld + kizárólagos gazdasági övezetek határai 200-200 tengeri mérföld=424.

rökország és Líbia között elterülő tengerfelület meg sem közelíti ezt a távolságot – a legrövidebb szakasz 340 tengeri mérföld vagy 630 km – valóban lehetőséget adna az ENSZ által kialakított megoldási alternatíva használatára, ugyanakkor térségben található görög szigetek elhelyezkedése – jogi szempontból – kizárja a török javaslatok érvényesítését és Görögországot juttatja előnyhöz. A görög érdekeknek kedvező rendezéssel kapcsolatos török aggályokat jól körülírta Mevlüt Çavuşoğlu külügyminiszter 2019. decemberi nyilatkozata, aki szerint nem várható el, hogy a török partoktól két km-re elhelyezkedő, 10 km²-es Kasztelórizo szigete miatt Törökországot egy közel 40 000 km² területtől fosszák meg (Aksut, 2019).

3. ábra: A görög-török tengerjogi vita eltérő értelmezései

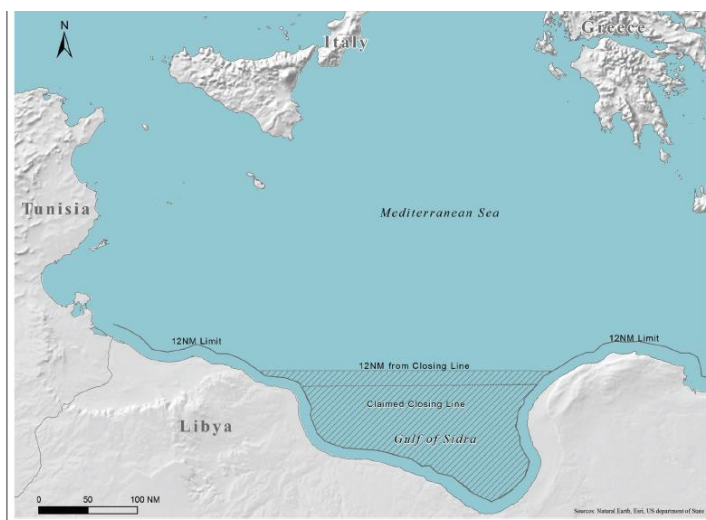
Forrás: FANACK (2020), utolsó hozzáférés: 2020.07.03.

A török-líbiai delimitációs egyezményre adott görög reakciók természetesen az ENSZ szabályozását vették alapul és határozottan visszautasították az ad hoc érdekek alapján megfogalmazott egyezmény elismerését. Görögország reakciója és retorikája kialakításakor jobb híján az égei-tengeri vitában többször használt forgatókönyvet alkalmazta. Ennek megfelelően – diplomáciai kapcsolatok fenntartása mellett – kiutasította a líbiai nagykövetet, tiltakozó jegyzéket nyújtott be az ENSZ megfelelő ügynökségének, a leköszönő görög elnök, Prokopiosz Pavlopoulosz pedig casus bellinek nyilvánította Görögország tengeri határainak megsértését (TNH, 2020).

A görög reakciókkal és általában véve a török-líbiai megállapodás előzményeivel kapcsolatban érdemes két tényezőt külön kiemelni. Először is fontos rámutatni

arra, hogy a törökök korántsem generáltak új vitát Görögország és Líbia között, inkább a meglévő tengerjogi vitákban rejlő lehetőségeket ismerték fel és azokat mélyítették el. A 2019 novembere előtt is fennálló görög-líbiai delimitációs viták a Krétától körülbelül 40 km-re (21 tengeri mérföldre) délre elhelyezkedő Gavdosz szigete, valamint a Szidra-öböl helyzetének eltérő értelmezéséből adódtak. Gavdosz esetében Tripoli arra hivatkozott, hogy a 29 km² nagyságú és mintegy 100 főnyi lakossággal rendelkező sziget – jelentéktelensége okán – nem képezhet kiindulópontot a kizárólagos gazdasági övezet határát jelölő középvonal számításkor (Kariotis, 2017). A másik vitás területet, a Szidra-öböl térségét Líbia 1973-ban nyilvánította zárt öböllé és saját parti vizeinek részévé. A líbiai magyarázat szerint a Szidra-öböl körülbelül a Miszráta-Bengázi között húzódó képzeletbeli vonalig zárt öbölnek minősül, ebből adódóan a parti vizek határa ettől a vonaltól, a kizárólagos gazdasági övezetek határa pedig utóbbiak 12 tengeri mérföldes sávjától számítandó (4. ábra). Mivel a tényleges partvonal a líbiai parti vizekkel kapcsolatos követelések sávjától körülbelül 130-220 km-el beljebb húzódik, ezért a nemzetközi szabályozás nem tudta akceptálni a líbiai követeléseket és a Szidra-öböl térségét – a parti vizek 12 tengeri mérföldes sávján túl – nemzetközi területnek minősítette (Neutze, 1982). Az eltérő értelmezés 1981-ben, 1986-ban és 1989-ben incidensekhez vezetett az amerikai haditengerészet és a líbiai légierő között, míg Olaszország, Málta és Görögország viszonylatában a mai napig tengerjogi vitákat generál.

4. ábra: A Szidra-öböllel kapcsolatos vita líbiai értelmezése

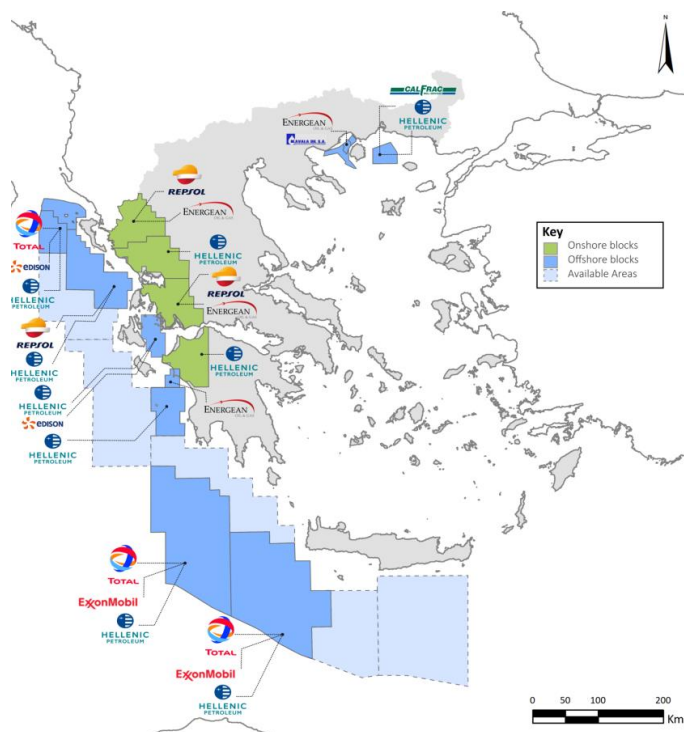
Forrás: Tuft University, The Fletcher School: *Law of the Sea: A Policy Primer*, utolsó hozzáférés: 2020.07.03.

A több évtizedre visszanyúló líbiai-görög delimitációs viták mellett szintén fontos rámutatni az Erdoğan–Szarrádzs megállapodás energetikai vonatkozásaira, hiszen az érintett térség, tehát a Krétától nyugatra és délre elhelyezkedő terület legalább annyira jelentős gáz- és olajlelőhelynek ígérkezik, mint a kissé keletebbre lévő ciprusi, egyiptomi vagy izraeli offshore gázmezők. 2019. október végén például a Krétától délre elhelyezkedő blokkokat feltáró Exxon Mobil, Hellenic Petroleum és Total konzorcium jelentette be egy ígéretesnek mutatkozó gázmező feltárását. Jelentésük szerint a TALOS névre keresztelt gázmező előzetes számítások szerint 280 milliárd köbméter földgázt tartalmazhat, így nagyobbak ígérkezik, mint a komoly geopolitikai vitákat kiváltó ciprusi Afrodité mezőben felfedezett mennyiség (141-226 milliárd köbméter) (Liaggou, 2020). Bár az utóbbihoz hasonló „előzetes számítások” a korábbi évek tapasztalatai alapján általában kisebb-nagyobb mértékben csökkennek, ugyanakkor az energiaéhségben szenvedő Görögország számára a mező esetleges kiaknázása mindenképpen energetikai mérőföldkő lehet.

A TALOS mezőn végzett próbafúrások, illetve a régió potenciális lehetőségei már most alakítják a térséget érintő geopolitikai döntéseket. Ezzel kapcsolatban érdemes felhívni a figyelmet a blokkot feltáró konzorcium összetételére, az érintett terület elhelyezkedésére, illetve az előzetes számításokkal kapcsolatos bejelentés időzítésére. Utóbbival kezdve jelzés értékű, hogy a prognosztizált gáztartalommal kapcsolatos eredmények bejelentése után egy hónappal írták alá a líbiai-török delimitációs egyezményt, ami nem meglepő módon a líbiai területi követelések vonatkozásában kiterjed a TALOS-t tartalmazó blokkra is. A blokk földrajzi elhelyezkedése – és a korábbi görög-líbiai határvita – tulajdonképpen predesztinálta ezeket a követeléseket, és az égei-tengeri példa alapján előrevetítette, hogy Tripoli akadályozó tényezője lehet egy leendő kitermelésnek. Ezt a lehetőséget orvosolandó Görögország a Líbiával határos blokkok esetében szándékosan próbált bevonni olyan nemzetközi vállalatokat, amelyek anyaországi a térségben fajsúlyos diplomáciai és haditengerészeti erőt képviselnek. Az Egyesült Államok szerepe ebben az esetben különleges magyarázatot nem igényel, Washington a térségben az Exxon Mobil mellett Cipruson és Izraelben a Nobel Energy révén is érdekelt. A TOTAL – és így Franciaország – Cipruson és Libanonban két-két blokk kitermelési jogait nyerte el, Egyiptomban a British Petrollal közösen egy onshore mezőben érdekelt, a meglehetősen diverzifikált líbiai olaj és gázüzletben pedig mind a szárazföldi, mind a tengeri kitermelésben jelen van (EE, 2017). A térségbeli amerikai és francia gazdasági érdekeltségeket látva tehát nem meglepő, hogy a két ország aktívan jelen van a régióban és mind

légierije, mind haditengerészete révén támogatásáról biztosítja azon országokat, ahol cégei koncessziókat nyernek el. A támogatás nem pusztán hadgyakorlatokban (például 2019 áprilisában az Iniohos vagy a Medusa 8 gyakorlatok) vagy ad hoc látogatásokban (például a Charles de Gaulle francia anyahajó látogatása Lisszabonban 2020 márciusában) merül ki, hiszen példának okáért francia fregattek kisebb-nagyobb megszakításokkal 2017 óta járőröznek a Ciprus környéki vizeken (TNH, 2019). Az ilyen védelmi együttműködések közös jellemzője, hogy Törökországot demonstratív jelleggel kihagyják a görög, ciprusi vagy izraeli vonatkozású kooperációkból.¹² Az így létrejövő klasszikus biztonsági dilemma ugyan egyfajta védelmi ernyőt biztosít a Törökországnál jóval gyengébb térségbeli országok számára, azonban nagyban növeli Ankara elszigeteltségét és bekezdettségszérzését.

5. ábra: Görögország kizárólagos gazdasági övezetében elhelyezkedő blokkok és a koncessziókat elnyert vállalatok

Forrás: South East Med Energy and Defense (2019), utolsó hozzáférés: 2020.07.03.

¹² A térségben zajló műveletekről naprakész információval szolgál az <https://www.itamiradar.com> elnevezésű honlap, amelynek áttekintése után körvonalazhatók a fent leírtak.

A 2019. novemberi török-líbiai delimitációs egyezmény tehát a líbiai-görög tengerjogi vitákat, illetve a térségben található sikeres és potenciális feltárásokat látva kevésbé volt váratlan fejlemény. A megállapodás ugyanakkor Görögország líbiai ügyekkel kapcsolatos aktivitását jelentősen fokozta. Athén a következő hónapokban elmélyítette kapcsolatát a tobruki képviselőházzal, illetve demonstratív politikai támogatásban részesítette Halifa Haftart. A tábornok 2020. január 17-én látogatott Athénba, ahol Micotakisz miniszterelnöknek, nem pusztán Erdoğan és Szarrádzs tengerjogi egyezményének semmisé tételét ígérte meg, de azt is, hogy kelet-Líbia tartózkodni fog a GNA legitimitásának elismerésétől. Utóbbi fontos Görögország számára, hiszen a keleti rész elismerése révén maga is illegitimnek minősítheti a sérelmezett delimitációs egyezményt. Kelet-Líbia és Görögország kapcsolatai 2020 első felében tovább erősödtek: Nikosz Dendiasz görög külügyminiszter 2020. július eleji tobruki látogatásán Líbia egyetlen választott testületének nevezte a képviselőházat, illetve ígéretet tett egy Bengáziban létesítendő konzulátus megnyitására (Antonopoulos, 2020a).

Athén a bilaterális kapcsolatok mellett a Líbiát érintő európai és regionális folyamatokban is befolyásosabb szerepet vállalt. Az új, proaktívabb szerep előzménye, hogy Görögországot térségbeli érdekeltségei ellenére nem hívták meg a 2020. január 19-én rendezett berlini konferenciára. Athén a konferencia után jelezte, hogy mind az EU, mind a NATO keretein belül élni fog vétőjogával és kizárólag a görög érdekek érvényesülése esetén segíti a líbiai békefolyamat szervezeti szintű előremozdítását. A görög – és a francia – akarat jobbra érvényesült a 2020. március végén induló IRINI műveletben, amely korántsem pártatlanul nyomatékosabb figyelmet fordít a GNA-val szembeni fegyverembargó betartására és paradox módon ezzel pont az EU és az ENSZ által elismert oldal ellenfeleit támogatja (Pénzváltó–Varga, 2020: 4). Görögország a multilaterális együttműködések mellett a bilaterális viszonylatokban is igyekezett támogatókat találni, Nikosz Dendiasz külügyminiszter szavaival élve „*a görög diplomácia visszatért a Földközi-tenger térségébe*” (Antonopoulos, 2020b). A külpolitikai offenzíva kevésbé meglepő eredménye, hogy a tengerjogi vita kapcsán Ciprus, Izrael, Egyiptom, Franciaország, az Egyesült Arab Emírségek és Oroszország is kiállt Athén érdekei mellett. Mind török, mind pedig görög részről szintén üzenetértékű, hogy Olaszország 2020. januárjában hivatalosan is csatlakozott az EastMed gázvezeték projekthez, június elején pedig az UNCLOS elvei alapján meghatározott delimitációs egyezményt kötött Görögországgal (ANA-MPA, 2020). 2020 augusztusában Görögország Egyiptommal is kétoldalú megállapodást írt alá,

amely szintén az ENSZ tengerjogi szerződéseinek papaméterei alapján osztotta fel a kizárólagos gazdasági övezetek határait. Hasonlóan fontos volt Washington véleménye, amely óvatosan ugyan, de Athén mellett állt ki, a török-líbiai tengerjogi szerződést pedig felesleges és provokatív feszültségkeltésnek minősítette (Kasfikis, 2019). A görög elszántságot mindazonáltal a legjobban a Szíriával és Bassár el-Aszaddal kapcsolatos irányváltás jelzi, Görögország ugyanis 2020 májusában felvette a kapcsolatot a damaszkuszi vezetéssel, júniusban pedig nagykövetségének újraindításáról döntött.

A líbiai-görög kapcsolatok elemzésének végén fontos ismételt hangsúlyozni a 2019. novemberi delimitációs egyezmény jelentőségét. A Szarrádzs-kormány – török nyomásra – súlyos diplomáciai hibát vétett az egyezmény elfogadásával, hiszen Görögország és Ciprus esetében Európai Unió tagállamok akaratával ment szembe, és egy olyan vitába „tenyerelt bele”, amely nemcsak Athén és Nicosia, de más térségbeli szereplők érdekeit is sérti. Másként megfogalmazva: az egyezmény miatt ezek a térségbeli szereplők egy esetleges – jelenleg nem túl reális – GNA győzelem esetén is illegitimnek tekinthetik a Tripoliban székelő egységkormányt és blokkolhatják annak nemzetközi elismertségét. Ez az ENSZ támogatása ellenére jelentősen csökkenti a GNA jelenlegi és jövőbeli mozgásterét.

A líbiai polgárháború hatása a görög-török kapcsolatokra

Túlzás nélkül állítható, hogy az egyébként sem felhőtlen görög-török viszonyt a líbiai polgárháború, illetve az abban képviselt ellentétes álláspontok elmélyítették és komplexebbé tették. Ankara és Athén vitáinak az utóbbi néhány évig alapvetően két klasszikus eleme volt: a ciprusi kérdés, illetve a tengeri határokkal, a kisebbségekkel és a szigetek hovatartozásával, valamint demilitarizáltságával kapcsolatos égei-tengeri konfliktus. 2015-től ezek a tradicionális problémák kiegészültek a Törökországból Görögországba irányuló illegális migráció okozta feszültségekkel, valamint a Földközi-tengeren formálódó gáz- és területi vitákkal.

A földközi-tengeri területi vitákkal kezdve megállapítható, hogy a térséget érintő tengerjogi nézeteltérések a második líbiai polgárháborúig Görögországot csak közvetve érintették, egyrészt a Ciprusi Köztársasággal kialakított pánhellén partnerség, másrészt a tervezett görög, ciprusi és izraeli energetikai együttműködés révén. 2019 novemberében ez a közvetett érintettség átalakult: Görögország a Krétát övező tengerfelületekkel kapcsolatos török-líbiai követelések okán közvetlen részesévé vált a földközi-tengeri területi vitáknak. Törökország követelés-

ével tulajdonképpen a dél, dél-kelet görögországi vizekre is kiterjesztette az Égei-tengeren és Cipruson alkalmazott taktikáját, amely jelzi, hogy az új tengerjogi vitával nem pusztán líbiai érdekeltségeit próbálta védeni. Amellett, hogy egy tengeri folyosó kialakítása és a potenciális lelőhelyek ellenőrzése fajsúlyos szerepet játszik a Líbiával kapcsolatos török stratégiában, legalább ennyire fontos, hogy Törökország a vita generálása révén akadályozhatja térségbeli versenytársainak energetikai elképzeléseit. Ez az Égei-tengeren az 1970-es évek elejétől működőképes taktikának bizonyult, és bár nem csökkentette Törökország energetikai importigényét, ugyanakkor – a vitatott területeken – Görögországot is visszatartotta a kitermeléstől. A Ciprus és Kréta környéki vizeken ez a taktika a török célkitűzések minimumaként szintén érvényesül: a görögök és a görög ciprióták feltárásainak, esetleg a kelet-mediterrán exportinfrastruktúra kialakításának korlátozása már félsiker lehet, hiszen fenntarthatja a térség hatalmi – de főként energetikai – erőegyensúlyát.

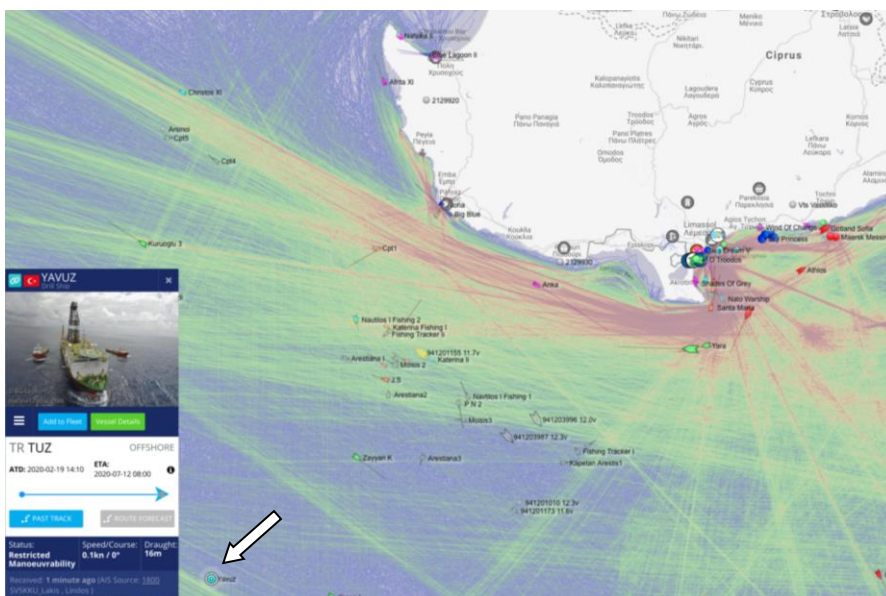
Az alapvető hasonlóságokon túl az égei-tengeri konfliktus, valamint a Ciprus és Kréta környékét érintő tengerjogi viták között számos különbség is felfedezhető. Bár a jogi magyarázatok és a stratégiai célkitűzések hasonlóak, a ciprusi és a krétai viták mindenképpen komplexebbek, több szereplő érdekeit érintik és az eskalációs lehetőségük is fajsúlyosabb. Noha az Égei-tenger kérdésében is megmaradtak az ellentétes álláspontok, ugyanakkor az érintett felek de facto elfogadták, hogy – az eltérő delimitációs elképzelések ellenére – a gyakorlatban 6 tengeri mérföld érvényesül a parti vizek, 10 pedig a nemzeti légtér kiterjedésének meghatározásakor. Ankara és Athén szintén realizálta, hogy a területi vitáknak és a kizárólagos gazdasági övezetek határainak csak konkrétumok esetében lenne tényleges súlya, azaz akkor, ha valamelyik fél releváns mennyiségű olaj- vagy gázlelőhelyet tárna fel a térségben és azt megkísérelné kiaknázni. Mivel ez az Égei-tenger vitatott területein idáig elmaradt¹³, ezért a régiót érintő konfliktus inkább csak elvi és retorikai alapokon nyugszik. Ezek az alapok maximum időszakos nacionalista fellángolásokra elegendők, a vita eskalációja – kifizetődő feltárások és exportlehetőségek hiányában – ugyanakkor mindkét fél számára költségesebb lenne a jelenlegi status quo-nál.

A ciprusi és krétai tengerjogi viták ettől merőben eltérőek. Ezekben az esetekben a szeizmológiai vizsgálatok nagy mennyiségű földgáz jelenlétét bizonyították,

¹³ A térségben csak a Kavalai-öbölben található Prinosz és Epsilon elnevezésű mezőkön folyik kevésbé jelentős kitermelés, ennek területi hovatartozását azonban a törökök nem vitatják.

ráadásul a sikeres feltárások száma évről-évre bővül, jelezve az érintett blokkok potenciális lehetőségeit. Amellett, hogy a görögök és görög ciprióták minél hamarabb szeretnék kiaknázni és értékesíteni ezeket a lelőhelyeket, a török fenyegetés miatt bevont külföldi szereplők is ebben érdekeltek. Az amerikaiak, franciák, olaszok, izraeliek (stb.) ebben az esetben nemcsak védelmet nyújtanak a görögöknek, de külső nyomást is jelentenek, hiszen Törökország keményebb fellépése esetén mind Athénnek, mind Nicosiának nehezebb lesz az égei-tengeri „struccpolitikát” alkalmazni és a kitermelési szándéktól elállni.

6. ábra: Török próbafúrások a dél-ciprusi vizeken (2020. július 11.)

Forrás: Marine Traffic, utolsó bozsférés 2020. július 11.

A másik oldalon a törökök viselkedése szintén bonyolítja az újonnan formálódó tengerjogi vitákat. Törökország regionális magatartása, illetve a Kék Haza-doktrína felülírta a korábbi évek relatív visszafogottságát és egy jóval agresszívvabb földközi-tengeri külpolitikát hívott életre. Míg az Égei-tenger esetében Törökország – néhány elszigetelt példától eltekintve – tartózkodott a vitatott területeken történő feltárásoktól, addig a Földközi-tengeren jóval proaktívabb és provokatívabb politikát folytat és – ahogy a 6. ábrán látható – olyan területeken is próbafúrásokat végez, amelyek a török partoktól távol esnek és az UNCLOS szabályozásai szerint egyértelműen Ciprus kizárólagos gazdasági övezetéhez tartoznak. Görögország szempontjából a Ciprus környéki török fúrások több szempontból is aggasztók. Egyrészt jelzik, hogy Ankara túllépett a területek státuszának retorikai vitatásán és érdekeit a gyakorlatban is megkísérli érvényesíteni.

Másrészt a törökök ciprusi „tesztjén” az Európai Unió megbukott: diplomáciai figyelmeztetéseken túl a szövetségesek – egyes tagállamok (pl. Franciaország) önálló akcióin túl – semmilyen egységes és konkrét válaszlépést nem tettek a ciprusi vizek védelmében. A közös és hatékony fellépés hiánya Athén számára komoly jelzés, hiszen a török kormány szűkebb és tágabb környezete 2020 első felében folyamatosan szellőztetett meg olyan feltárási terveket, amelyek a Rodoszhoz, Karpatoszhoz vagy Krétához tartozó, görög ellenőrzésű tengeri területekre vonatkoznak (Papadiochos – Nedos, 2020). A helyzet ebben az esetben azonban egyértelműen veszélyesebb, hiszen míg Ciprus nem rendelkezik komoly védelmi potenciállal, addig Görögország területei védelmében a törökök egyértelmű erőfölénye ellenére is bevetheti haditengerészetét és légierjét. Erre nemcsak az előző hónapok nyilatkozataiból, de Athén korábbi válságok alatt tanúsított magatartásából is következtethetünk. Görögország határozottsága természetesen a szövetségesekkel kialakított (elvi) konszenzusból is táplálkozik. A kelet-mediterrán térségben aktív szereplők többsége ellenzi Ankara líbiai és földközi-tengeri expanzióját, illetve egyértelműen tart attól, hogy Törökország „túlnyeri” magát és felborítja az egyébként is billegő regionális hatalmi erőegyensúlyt. A politikai és gazdasági érdekek mentén formálódó egységfront a térségbeli szereplőket a már feltárt gázmezők hasznosításának kérdésében is határozottá teszi, Athént és Nicosiát pedig a tényleges kitermelés megkezdésére ösztönzi. Mivel ez a külső nyomás nem teszi lehetővé a már megkezdett beruházások leállítását, illetve a kiadott koncessziók visszavonását, a további eskaláció tulajdonképpen a török válaszlépések függvénye.

A kizárólagos gazdasági övezetek határain túl a Líbiából Európába irányuló migráció is nagyban befolyásolja a görög-török kapcsolatokat. Ennek tényleges súlyt a 2020. február végi és márciusi migrációs válság adott, amely feszült helyzetet teremtett a görög-török határon és amelynek tulajdonképpen a koronavírus-járvány és az azzal járó mozgási korlátozás vetett végett. Bár Törökország alapvetően az Európai Unió magországait kívánta zsarolni a migrációs kártyával, ugyanakkor ennek első és legsúlyosabb hatását Görögország érezte meg, amely határai védelme érdekében hadseregét is kénytelen volt mozgósítani. Athén a líbiai török térnyerést összeköti a migrációs útvonalak ellenőrzésének kiterjesztésével és komolyan tart attól, hogy egy Ankarából irányított bábállam délről is migrációs nyomás alá helyezheti a Görögországot. Noha a korábban említett IRINI művelet csökkentette az ezzel kapcsolatos görög – és olasz aggodalmakat – ugyanakkor a líbiai török érdekek érvényesülése hosszú távú kihívás elé állítaná Görögországot és főként a legközelebb eső Krétát (ECRE, 2017).

Fentiek röviden körvonalazzák azokat a líbiai vonatkozású témákat, amelyek Athén és Ankara egyébként sem felhőtlen viszonyát 2020 elejére ismételten mélyrepülésbe lökték. Bár Micotakisz miniszterelnök és Erdoğan elnök 2019 decemberében személyesen, 2020 júniusában pedig telefonon egyeztetett, komoly áttörést egyik megbeszélésen sem sikerült elérni (Tzogopoulos, 2020). A helyzetet nehezíti, hogy mindkét oldalon magasrangú kormánytagok és védelmi tisztviselők tesznek harcias nyilatkozatokat, amelyek a vitatott területeken elvégzett a próbafúrásokat török oldalon szuverén jogként, görög oldalon viszont háborút kiváltó atrocitásként állítják be (Uo.). A kialakult helyzetben nem segít az Európai Unió és Törökország feszült viszonya, amely a például a migráció vagy az IRINI kapcsán kialakult viták középpontjába helyezi Görögországot. Tökéletes példája ennek az Hagia Szophia székesegyház 2020 júliusi mecsetté alakítása, ami nem kifejezetten Görögországnak szólt, de ott reflektált igazi nemzeti traumákra és ezáltal mély felháborodást okozott.

Kilátások és lehetőségek

Mivel adekvát konklúziót a konfliktusnak ezen pontján nehéz lenne levonni, ezért a tanulmány lezárása inkább a lehetséges kilátásokra fókuszál. Az előző rész többször rámutatott arra, hogy a líbiai konfliktushoz köthető érdekellentétek elmélyítették Athén és Ankara szembenállását, egyúttal a vitatott tengeri területek tekintetében megnövelték egy incidens kialakulásának lehetőségét. Az eskaláció lehetősége tehát fennáll, ugyanakkor a tényleges katonai konfrontáció kitörését számos múltbeli tapasztalat, jelenlegi trend és kiszámítható jövődöbéli reakció korlátozza. Ezek közül az egyik legszembetűnőbb Washington szerepe: a görög-török vitákat hagyományosan a NATO és az amerikai érdekek tartják kontrol alatt. Washington határozott fellépésével többször (pl. 1955, 1964, 1967, 1974, 1996) intette önmérsékletre Athént és Ankarát, ez a magatartás a Trump-adminisztráció jelenlegi magatartására is jellemző, és a kapcsolatok jelentős romlása esetén ismételten határozott amerikai beavatkozást eredményezhet. Az USA mellett természetesen az Európai Unió is önmérsékletre intette a feleket. Ebben az esetben azonban a pártatlanság látszata is eltűnt, a 2020. június végén Görögországba látogató Josep Borrell külügyi főbiztos például a török követeléseket az európai uniós határok elleni provokációként értékelte és – legalábbis verbálisan – ismét kiállt a görögök mellett (Carassava, 2020). Fontos tapasztalat ugyanakkor, hogy a diplomáciai szólamokon túl az EU nem tesz konkrét lépéseket, ami jelentősen csökkenti a görögök kollektív elrettentésre építő taktikájának hatékonyságát.

A nemzetközi politika befolyása mellett érdemes röviden áttekinteni a koronavírus okozta válsághelyzet vitára gyakorolt hatásait is. Mivel a pandémia helyi és regionális következményei jelenleg körvonalazódnak, ezért nehéz megjósolni, hogy egy esetleges politikai és/vagy gazdasági válság növelné vagy csökkentené az eskzaláció kockázatát. Törökország esetében egy súlyosabb gazdasági recesszió abban az esetben csökkentené a feszültségeket, ha Ankara a belföldi helyzet stabilizálása érdekében visszafogná líbiai szerepvállalását és csökkentené földközi-tengeri aktivitását. Mivel a jelenlegi török vezetés gyakorta próbálja a belpolitikai problémákat külső viták eskzalálásával elfedni, ezért utóbbi eshetőség nem túl valószínű és jobbára csak komolyabb gazdasági válság esetén következne be. Görögország viselkedésében – a COVID-19 válság hatásainak enyhítésére beígért EU pénzügyi támogatások miatt – nem feltétlenül a belgazdasági problémák, inkább a gázmezőkben kitermelésében érdekelt, de a recesszió miatt visszavonuló vállalatok magatartása eredményezhet átalakulást. A járvány első hullámának időszakában ez a verzió több koncessziót elnyerő vállalatnál felmerült és komolyan felvettette a befektetések visszavonásának és beruházások leállításának lehetőségét (Tzogopoulos, 2020). Ez az opció a második hullám esetében fokozottan fennáll, ugyanakkor a görög-török konfliktus szempontjából még pozitívum következményekkel is járhat, hiszen a görögök által kezdeményezett beruházások elmaradása esetén (elvileg) Törökországban is csökkenhet a válaszlépés kényszere.

A koronavírus okozta gazdasági és politikai turbulencia a térség szövetségi és együttműködési viszonyait is befolyásolhatja. Az egyes regionális szereplők Líbiával és kelet-mediterrán gázmezőkkel kapcsolatos külpolitikai koncepciójának átalakulása Görögországot és a Ciprusi Köztársaságot érintené hátrányosan, hiszen csökkentené a törökökkel szemben formálódó regionális kooperációk hatékonyságát. A törökellenes koordináció felbomlását egyébként Ankara is elősegíti: a görög diplomácia aktivitását látva Törökország is külpolitikai offenzívába kezdett és új szereplők bevonásán túl (Tunézia, Algéria) a meglévők álláspontját is igyekszik átalakítani (pl. USA vagy Izrael esetében).

Fentiek csak részben tértek ki Líbia szerepére. A jelenlegi helyzetet látva nehéz olyan eshetőséget felvázolni, amelyben a líbiai folyamatok csökkentenék nem pedig növelnék a görög-török viták intenzitását. A GNA és Törökország keleti előretörése egyértelműen a görög érdeket sérti és a delimitációs egyezmény visszavonásáig, esetleg egy görög-török tengerjogi tárgyalás megindulásáig Athént is bevonják az ország jövőjével kapcsolatos vitákba. Görög szempontból ugyanakkor az egyik legveszélyesebb helyzetet az jelentené, ha Tripoli saját kezébe venné

a kizárólagos gazdasági övezetekkel kapcsolatos vita irányítását. Míg Ankara esetében az európai és NATO érdekek egyfajta limitet szabnak a görögökkel szembeni lépéseknek, nyugat-Líbiára ez kevésbé jellemző, ezért nagyobb eséllyel okozna összeütközést. Hasonlóan problematikus végkifejlet lenne kelet-Líbia és Halifa Haftar erőinek megerősödése. Ez ugyan Líbia esetében kedvezne a görög érdekeknek, ugyanakkor Törökország finansziális és hadászati erőforrásait átirányítaná a kelet-mediterrán térségre, ami természetesen tovább eszkalálná a görög-török ellentétet. A jelenlegi komplex helyzetben és állóháborúban Líbia kettészakadása mindkét országot negatívan érintené, a konfliktus hosszú távú fennmaradása ugyanis egyik félnek sem érdeke. Ebben az esetben Görögország kedvezőbb helyzetből indulna, hiszen a vitatott tengerfelületek földrajzilag ahhoz a keleti ország részhez és tobruki vezetéshez esnének közelebb, amely Erdogan és Szarrádzs delimitációs megállapodását illegitímnek tekintette.

Végezetül néhány gondolat erejéig érdemes kitérni a megoldási lehetőségekre. A kezdeti sikerek ellenére Törökország líbiai beavatkozása jó eséllyel nem fog (gyors) sikert elérni, ami Ankara eredeti stratégiájának felülvizsgálatát követeli meg. Az ország regionális elszigetelődését és lekötöttségeit látva egyértelmű, hogy Törökországnak előbb-utóbb normalizálnia kell kapcsolatait egyes térségbeli szereplőkkel, de legalábbis visszább kell vennie a harcias külpolitikai retorikából. Az EU-tag Görögország ebből a szempontból megfelelő választás lehet, hiszen a továbbra is gazdasági nehézségekkel küzdő Athén kizárólag a törökök tengeri követelése miatt lett aktív részese a Líbiával kapcsolatos diplomáciai csatározásoknak, azok hiányában pedig örömet kilépne azokból. Ebből következően egy Líbiára fókuszáló racionális török külpolitika mindenképpen csökkentené – de legalábbis a polgárháború végéig elodázná – a Görögországgal kapcsolatos vitákat. Talán Athén semlegesítésénél is fontosabb, hogy a görög-török viszony javítása áttételesen az Európai Unió és Törökország kapcsolatain is javíthatna. A térség jövője szempontjából utóbbinak, a török-EU kapcsolatok normalizálásának van igazán nagy jelentősége, Törökország elszigetelése ugyanis kockázatos külpolitikai manővereket követel meg Ankarától és tovább destabilizálja kelet-mediterrán térséget. Működőképes megoldást tehát egy tárgyalások révén kialakított konszenzus biztosíthat.

Irodalomjegyzék

ACRPS (2020): Turkey's Growing Role in Libya: Motives, Background, and Responses. *Arab Center for Research and Policy Studies*, Washington DC, utolsó hozzáférés: 2020.05.29.

- AEC (2020): What did Turkey import from Libya in 2011? *Atlas of Economic Complexity*, utolsó hozzáférés: 2020.05.29.
- AFP (2011): Turkey reluctantly joins NATO operations against Libya. FRANCE24, utolsó hozzáférés: 2020.06.15.
- Aksut, Fahri (2019): Top diplomat: Turkey ready to talk with Greece on E. Med. *Anadolu Agency*, utolsó hozzáférés: 2020.06.23.
- Al-Atrush, Samer (2020): Egypt's Sisi warns of intervention in the Lybian city of Sirte. *Bloomberg*, utolsó hozzáférés: 2020.06.20.
- ANA-MPA (2020): Italian support for EastMed pipeline, ahead of trilateral signing of project; specs and advantages. *Athens News Agency - Macedonian Press Agency (ANA-MPA)*, utolsó hozzáférés: 2020.07.08.
- Antonopoulos, Paul (2020a): Greece to open consulate in Benghazi, Libya. *Greek City Times*, utolsó hozzáférés: 2020.06.29.
- Antonopoulos, Paul (2020b): Dendias: Greek embassy opening in Damascus when conditions allow, Albania must respect Greek minority. *Greek City Times*, utolsó hozzáférés 2020.06.29.
- Bagci, Hüseyin – Erdurmaz, Serdar (2017): Libya and Turkey's Expansion Policy in Africa. *JANUS.NET*, (8)2: 39-52, utolsó hozzáférés: 2020.07.20. DOI: <https://doi.org/10.26619/1647-7251.8.2.4>.
- Barakat, Mahmoud: Why is Greece courting Haftar's militia in Libya? *Anadolu Agency*, utolsó hozzáférés: 2020.06.21.
- Barrinha, André – Bastos, Laura (2016): Out of Will or Out of Necessity? Turkey and the Middle East. In: Piet, Rémi – Simão, Licínia (eds.): *International Security in Shared Neighbourhoods – Foreign Policy of Russia, Turkey and the EU*. Palgrave Macmillan, London: 119-142. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137499103_7.
- Carassava, Anthee (2020): EU Slams Turkey's Actions Along Greek Border, Drilling in East Mediterranean. *Voice of America (VOA)*, utolsó hozzáférés: 2020.07.03.
- Cole, Alistair (1994): *Francois Mitterrand: A Study in Political Leadership*. Routledge, London – New York.
- Couvas, Jacques N. (2011): TURKEY: Old Colonial Rivalries Revive over Libya. *Inter Press Service*, utolsó hozzáférés: 2020.06.15.
- ECRE (2017): The other Greek island: Squalid conditions and arbitrary deportation in Crete. *European Council on Refugees and Exiles (ECRE)*, utolsó hozzáférés: 2020.07.01.
- EE (2017): Total to begin drilling in Egypt, Cyprus in regional growth push. *Energy Egypt*, utolsó hozzáférés: 2020.07.02.

- Egeresi Zoltán (2019): Kelet-mediterráneumi gázkincs: a ciprusi válság új dimenzióban. *Nemzet és Biztonság*, 2019/2: 50-63. DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.2.5>.
- Fanack (2020): Turkey and Libya's Maritime Deal: Partnership or Poisoned Chalice? Utolsó hozzáférés: 2020. 09. 26.
- FT (2010): Greece seeks investments from Libya. *Financial Times*, utolsó hozzáférés: 2020.06.13.
- George N. Tzogopoulos (2020): Greece external relations briefing: Greek-Turkish relations and the risk of a military accident. *China-CEE Institute, Weekly Briefing*, 30(4): 1-4, utolsó hozzáférés: 2020.06.29.
- Gingeras, Ryan (2019): The Turkish Navy in an era of Great Power competition. *War on the Rocks*, utolsó hozzáférés: 2020.06.17.
- Goldhammer, Zach (2014): On the Greek Ferry Housing Libya's Government. *The Atlantic*, utolsó hozzáférés: 2020.06.28.
- Haas, Richard (1984): Greek and Turkish Military ties with Libya. CIA, Office of European Analysis – Memorandum for the Record. Declassified CIA documents: CIA- RDP85T00287R001101120001-7, utolsó hozzáférés: 2020.07.13.
- Harris, Bryant (2020): Intel: Trump, Erdogan chat as Libya heats up. *Al-Monitor*, utolsó hozzáférés: 2020.07.02.
- Harvey, Benjamin (2011): Libya Evacuation Largest in Turkish History, Dautoglu Says. *Bloomberg*, utolsó hozzáférés: 2020.06.15.
- Henderson, Simon (2019): Turkey's Energy Confrontation with Cyprus. *The Washington Institute for Near East Policy*, utolsó hozzáférés: 2020.06.12.
- Ibrahim, Abdullah Ben (2017): Greece to construct power plant in east Libya. *The Libya Observer*, utolsó hozzáférés: 2020.06.27.
- Intocchia, Gregory Francis (1987): American Bombing of Libya: An International Legal Analysis. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 19(2): 177-213.
- Kariotis, Theodore C. (2017): The importance of the Greek Exclusive Economic Zone. *Medium*, utolsó hozzáférés: 2020.06.27.
- Kasfikis, Petros (2020): US State Dept: Turkey-Libya maritime zones agreement 'unhelpful and provocative'. *Athens News Agency - Macedonian Press Agency (ANA-MPA)*, utolsó hozzáférés: 2020.07.08.
- Keating, Joshua (2011): Was Turkish PM Erdogan the final recipient of the Qaddafi human rights prize? *Foreign Policy*, utolsó hozzáférés: 2020.07.19.
- Lesser, Ian – Swartz, Peter M. (2005): Political-Military trends in Italy, Greece, and Spain. Center for Strategic Studies, Virginia, utolsó hozzáférés: 2020.07.01.
- Liaggou, Chryssa (2020): Study points to significant gas field off Crete. *E-Kathimerini.com*, utolsó hozzáférés: 2020.07.02.

- Liveuama (n.d.): Live Universal Awareness Map – Situation in Libya. Utolsó hozzáférés: 2020.08.03.
- Marine Traffic (n.d.): Voyage information, Yavuz Drill Ship. Utolsó hozzáférés: 2020. 09. 26.
- Marsai Viktor (2014): A líbiai válság elmúlt két és fél éve európai szemszögből. *Nemzet és Biztonság*, 2014/3: 82-104.
- Marsai Viktor (2017): A migrációs diskurzus margójára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések* 2017/1: 1-17. Utolsó hozzáférés: 2020.06.20.
- McKernan, Bethan – Akoush, Hussein (2020): Exclusive: 2,000 Syrian fighters deployed to Libya to support government. *The Guardian*, utolsó hozzáférés: 2020.06.19.
- Molnár, Anna (2019): Az EUNAVFOR MED Sophia művelet. In: Molnár, Anna – Komlósi, Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata – Párbeszéd és konfliktusok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest: 95-121.
- Naval Analyses (2020): Data on Turkey, Greece, Israel, Egypt and France. Utolsó hozzáférés: 2020.07.02.
- Neutze, Dennis R. (1982): The Gulf of Sidra Incident: A Legal Perspective. *U.S. Naval Institute Proceedings*, 108(1): 26-31.
- OPEC (2018): OPEC Share of World Crude Oil Reserves. Utolsó hozzáférés: 2020.07.19.
- Papadiochos, Costis P. – Nedos, Vassilis (2020): As Turkey plans to start drilling in coming months, Greece seeking international support. *E-Kathimerini.com*, utolsó hozzáférés: 2020.07.02.
- Pénzváltó Nikolett – Varga Márk (2020): (Ne) folytassa, Sophia! – Az Irini művelet kilátása. Migráció Kutató Intézet, *Horizont*, 2020/12: 1-11.
- Pénzváltó Nikolett (2020): Törökország líbiai háborúja. Migráció Kutató Intézet, *Horizont*, 2020/2: 1-12.
- Pinko, Eyal (2020): Turkey's Maritime Strategy Ambitions: The Blue Homeland Doctrine (Mavi Vatan). *International Institute for Migration and Security Research*, utolsó hozzáférés: 2020.06.18.
- Seibert, Thomas (2020): Turkish majority opposes Erdogan's Libyan policies. *The Arab Weekly*, utolsó hozzáférés: 2020.06.18.
- Seiradaki, Emmanouela (2011): Colonel Gadhafi's Greek Ties. *Greek Reporter*, utolsó hozzáférés: 2020.06.25.
- Smith-Windsor, Smith A. (2013): NATO's Maritime strategy and the Libya Crisis as seen from the Sea. *NATO Research Paper*, 90: 1-12.
- SOHR (2020): Human rights group slams use of Syrian mercenaries. *Syrian Observatory of Human Rights*, utolsó hozzáférés: 2020.06.19.

- South East Med Energy and Defense (2019): A new emerging alliance in the Eastern Mediterranean. Utolsó hozzáférés: 2020.07.03.
- Soylu, Ragıp (2020): Drama in the Med: Greek navy tries to stop cargo ship accompanied by Turkish frigates. *Middle East Eye*, utolsó hozzáférés: 2020.06.28.
- Süsler, Buğra (2020): *Turkey, the EU and the Middle East – Foreign Policy Cooperation and the Arab Uprisings*. Routledge, London. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429280788>.
- TNH (2019): French Frigate Patrols Cypriot Waters Near Turkish Drilling. *The National Herald*, utolsó hozzáférés: 2020.07.23.
- TNH (2020): President Says Greek Islands Will be Defended Against Turkey. *The National Herald*, utolsó hozzáférés: 2020.06.29.
- Tuft University (n.d.): Law of the Sea: A Policy Primer. *The Fletcher School*, utolsó hozzáférés: 2020.07.03.
- Yackley, Ayla Jean (2011): Turkey opposes any NATO operation in Libya. *Reuters*, utolsó hozzáférés: 2020.06.

Abstract

The role of the Libyan civil war in the transformation of Greek-Turkish conflict

The Libyan conflict plays a crucial role in the international relations of the Eastern Mediterranean, affecting many countries in the region through its international actors. At the end of 2019, Greece also became part of the conflict's diplomatic battlegrounds, as Turkey and the Government of National Accord (GNA) in western Libya concluded a maritime delimitation agreement that negatively affected Athens and its Exclusive Economic Zones. Greece declared the convention as being unacceptable and announced that the violation of its territorial waters will be treated as an act of war. The new conflict implicated Libya in the Greek-Turkish disputes and added a new area to the conflict which was originally linked only to the Aegean Sea and Cyprus. The complexity of the latest dispute is indicated by the fact that it is not only related to the Libyan civil war, but also to the Mediterranean gas exploration and the migration crisis, which makes it very difficult to find a comprehensive resolution.

Keywords: *second Libyan civil war, Greek-Turkish conflict, gas dispute, law of the sea, Eastern Mediterranean*